

Õesti rahwa Muuseumi rahad ligemas tulewikus waba-õhu muuseumi asutada. Siina katsutakse jõudu mööda kõik tüüpused meie omapärasest wanamotest ehitustest mahutada. Kui võimalik, toodakse mõni terve wanema talu hoonete kogu ära ja laotakse karpapäält nõnda üles nagu nad endises paigas olid.

Muudel maadel, iseäranis Rootsis ja Norras on jellel alal ju palju ära tehtud ja Soomes on mõne aasta jooksul päris kena waba-õhu muuseum asunud. Minewal jõugisel on sääl kogu ni terve wäike maakirik muuseumisse üle toodud. Ka teistel maadel on asi käimas.

Kui ka E. N. Muuseumi aine line jõud praegu wäike on ja waba-õhu muuseumi asutamine weel tulewiku muusika laadiline, siisgi, kui asjale juurde asutakse, ei oleks raske mõnda maatükki leida, kus sarnasele muuseumile aluse wõiks panna.

Täbaram on lugu sellega, et warsti waba-õhu muuseumi jaoks kõlbawaid ehitusi enam saada ei ole, kui neid just selle jaoks ei hoita.

Museumil ei ole praegu võimalik weel ka kohaseid ehitusi ära osta, et neid siis paigal alal hoida, kuni Muuseum paraja maatüki waba-õhu muuseumi asutamiseks onlandab.

Kas ei tuldaks siin feltskonna poolt Muuseumile annid?

Eesti Rahva Muuseumi noorepõlve teostamata unistused

Piret Õunapuu

Vahetult enne Esimest maailmasõda oli Eesti Rahva Muuseum hästi funktsioneeriv ja stabiilne asutus ning see andis tõuke otsida uusi arenguvõimalusi ja laiendada muuseumi uutes suundades. Rohkesti uusi kavatsusi tekkiski just 1913. aastast: vabaõhumuuseum, põllutööosakond, loodusteaduslik osakond jne, kuid enamik neist jäi paremaid aegu ootama (Leinbock 1934: 34). Neid aegu paraku ei tulnudki. Lisaks räägiti hõimurahvaste osakonnast, kultuuriloolisest osakonnast jne. Viimaste puhul ei kõneldud otseselt osakondade moodustamisest, vaid pigem rõhutati korduvalt, et koguda tuleb nii vennasrahvaste kui ka kultuuriloolisi esemeid, mida sellel perioodil muuseumi kogusse ka laekus. Esimene eesmärk neist on muuseumi pika ajaloo jooksul ka pisteliselt täitunud ning kogude ja uurimissuunana siiski kogu aeg eksisteerinud, kultuurilooline osakond sai aga kultuuriloolise arhiivi vormi.¹

Nii võibki neid kõiki kokku nimetada soovideks ehk unistusteks suurest ja kõikehaaravast rahvusmuuseumist.

Vabaõhumuuseum

Mõte luua ERMi juurde vabaõhumuuseum sündis varsti pärast muuseumi asutamist. Esimesi vabaõhumuuseumi oli hakatud Skandinaaviamaadel rajama juba 19. sajandi lõpul. Rootsis kavatses rahvakultuuri väljapanekutele pühendunud Artur Hazelius² eksponeerida koos erinevaid Rootsi piirkondi ja nende ehedat kultuuri. See mõte teostus 1891. aastal asutatud Skansenis. Seal tõusis muuseumiaade esimest korda üle esemete: hakati näitama ka ehitisi ja autentset keskkonda. Hazelius soovis, et Skansen oleks elav muuseum koos seal leiduvate eluasemetega, milles

[1] 1929. aastal asutati Eesti Kultuurilooline Arhiiv, mille aluseks said Eesti Rahva Muuseumi, Eesti Kirjanduse Seltsi, Akadeemilise Kirjandusühingu ja Akadeemilise Ajaloo Seltsi kogude ühendamine. Sellele järgnes ulatuslik kogumistö.

[2] Artur Immanuel Hazelius (1833–1901), rootsi folklorist, teadlane ja õpetaja.

vurisevad vokid ja ripuvad kangasteljed. Külastajad saavad näha traditsioonilist juustu- ja võitegemist, küpsetamist, kudumist, klaasipuhumist jne (Nyström 1998). Skansen oli rahumeelse ja looduslähedase rahvusluse väljendus. Vabaõhumuuseum kui muuseumitüüp leidis tasapisi järgimist kõikjal maailmas ja muutus järjest populaarsemaks. Skanseni nimest on saanud paljudes maades termin vabaõhumuuseumi mõiste tähistamiseks.

Soomes pani vabaõhumuuseumile Seurasaaril aluse Oskar Kallase hea sõber Axel Olai Heikel 1909. aastal. Sealsed eeskujud olid otseseks tõukeks plaanile ka Eestis ERMi osakonnana midagi taolist ehitada.

Esimene, kes Põhjamaades nähtu põhjal sellest kirjutas, oli Bernhard Linde. Ta rõhutas vajadust osta ja säilitada vanu hooneid, millel on *kunstiline ja rahvateadline* tähtsus (Linde 1910).

Agar vabaõhumuuseumi mõtte propageerija oli Villem Ernits. Ta käis 1913. aastal Soomes ekskursioonil ja külastas ühtlasi Seurasaari vabaõhumuuseumi, mis jättis talle sügava mulje. Oma *Postimehes* avaldatud Soome reisimuljetes esitas ta otsustavalt oma seisukoha küsimuses, mida ERM peaks kohe tegema, et päästa veel need üksikud vanad majad, mis Eestis alles olid: *[K]indl on, et neid mõne aasta pärast enam ühtegi ei leidu*. Ta soovitas Eesti Põllumeeste Seltsi Vahi talus selleks ühe vakamaa ulatuses ruumi leida. *Siin on täiel mõõdul maksew walik: nüüd ehk mitte millalgi!* (Õpereis Soomes)

Selline hoogne sõnavõtt sundis ERMi juhatuse esimeest Oskar Kallast, kes tundis vastutust ERMi tegemiste ees ja kellele vabaõhumuuseumi mõte sugugi võõras ei olnud, omakorda *Postimehes* sõna võtma. Ta tõdes, et see *mõte [...] on Museumi ringkonnas juba 1909. aastast saadik küdemas – ilma et kaunist teoriast, kui väga niisugune museum meie rahwa kulturalist edasipüüdmist toetaks, palju kaugemale oleks jõutud*. Kallas väitis, et ei ole ainult kadedalt vaadatud ja imetletud Soome, Rootsi ja Norra vabaõhumuuseumid, vaid on ka kogutud teateid huvitavamatest vanadest hoonetest, samuti fotosid ja majaplaane. Samuti on püütud leida kõnelejat, kes selgitaks vanade ehituste tähtsust, aga see pole õnnestunud. (O. K. [Oskar Kallas] 1913)

Ei ole leitud ka helde käega annetajaid.

Ei pruugi need ju põhjamaade miljonid olla, mis meil liikuma pannakse, juba tuhandetega teksime oma olude kohta õige ilusaid asju ära. Wast mõtleb keegi omas testamendis, ehk veel parem juba omal eluajal, siis ei hakka me ta surma ootama, Museumi pääle. (Samas)

ERM oli kogu aeg rahahädas ja suur osa Kallase vaimujõust kuluski juhatuse esimehena rahaliste võimaluste leidmisele. Siit ka veidi irooniline suhtumine ulja nooruki ettepanekutesse.

Oktoobri- ja novembrikuu ajalehtedes ilmuski muuseumi üleskutse „Ärge hävitage muistseid ehitusi, vaid hoidke neid vabaõhumuuseumi jaoks“ (Kõikidele E. ajalehtedele saadetud). Selles teatati muuseumi kavatsusest asutada lähemas tulevikus vabaõhumuuseum. Kuna muuseumil puudus esialgu hoonete ostmiseks raha, siis manitseti vanu hooneid hoidma ja ka muuseumile kinkima (Linnus 1976: 42).

Ernits aga võttis Kallase sõnast kinni ja esineski 4. detsembril 1913 Eesti Üliõpilaste Seltsi majas kõnekoosolekul ettekandega „Vabaõhu muuseumid“. Juhatust otsustas Ernitsa kõne 1500 eksemplaris brošüürina välja anda (Ernits 1914). Kõne

andis Rootsi, Norra ja Soome muuseumidest korraliku ülevaate, mille autor oli ilmselt suures osas siiski kirjanduse põhjal kokku pannud. Lõpuosas „Mis peaks Eesti vabaõhu muuseum sisaldama?“ seadis Ernits esikohale vana-pärase eesti talu – igast ehituslaadist üks kõikide hoonetega ja ka vabadiku või popsi hurtsik. Majas peaksid olema kõik majaasjad ja tööriistad, iga asi seal, kus see tavaliselt asus. Samuti on vabaõhumuuseumi vaja teisi hooned, nagu veski, sepikoda, tõrvapõletusaahi jne. Mingil juhul ei tohiks puududa kõrts – nii arvas karskustegelane Ernits (sammas: 9). Ta tegi ettepaneku ühendada vabaõhumuuseumiga ka põllutöömuuseum, sest kaks muuseumi täiendaksid teineteist, kutsuksid rohkem vaatajaid ja mis eriti oluline, sellisel puhul toetaksid muuseumi ka põllutööseltid ja valitsus (sammas: 10).

Vabaõhumuuseumi küsimus koos põllutöömuuseumiga kerkis taas esile 1914. aasta alguses muuseumi üldkoosolekul.

Vabaõhu muuseum peaks rahva elu täieliselt kujutama, nagu meie seda Rootsis näeme, kus sarnane muuseum kõige enne asutati. Skansenis leiame terve Rootsimaa elu kujutusi. Sääli on terved talud, kirikud jne. üles ehitatud, kus inimesed rahvariites sees elavad ja ühtlasi muuseumi vahtideks on. Meil oleks tarvis parajat maatükki linna ligidal leida, kuhu muistseid ehitusi ja suuremaid põllutööriistu võiks paigutada. Asjadega oleks rutt, sest vanad ehitused ja tööriistad kaovad kiiresti. Pääsi oleks maa saamine. Plats ei tohiks alla viie vakamaa olla; 10–15 vakamaad kuluks ilusasti ära. Selles asjas peaks ligidalt maaomanikkudega läbirääkimisi pidama. (Protokollid II: 146)

1914. aasta alguses peeti vabaõhumuuseumi asutamist mitmesuguste erinevate plaanide hulga kõige olulisemaks. Proviisor Heinrich Luht lubas oma Maarjamõisa ja Ráni mõisa piiril olevast Ohtra talust kolm vakamaad tulevasele muuseumile anda. Muuseumi juhatus tänas ja avaldas arvamust, et sellega *ilus alus oleks pandud, iseäranis kui lootust on, et naabrusest lisa saab* (sammas).

Juhatus otsustas astuda konkreetseid samme, et koguda vabaõhumuuseumi jaoks materjali. Kavatseti välja anda spetsiaalne küsimuskava, mis põhineks soomlaste vastavasisulisel küsimustikul, mille oli tõlkinud Ernits. Samuti plaaniti saata erikorjajaid vanu ehitisi uurima. Selleks otsustati paluda Riia korporatsiooni Vironia ja Riia EÜSi ning Peterburi üliõpilasseltsi Ilmarine liikmeid nende erialase

Foto 2. Villem Ernits 20. aprillil 1914.

ERM Fk 819:12

hariduse pärast (Protokollid II: 156). Alanud Esimese maailmasõja tõttu jäid need kavatsused aga ellu viimata.

1915. aasta alguses oli vabaõhumuuseumi küsimus korraks uuesti päevakorral. Luhti kingitud maad peeti liiga kaugel asuvaks ja väikeseks. Samas tõdeti, et pole vahendeid ka uue maa muretsemiseks ja nii ei saa midagi kindlat ette võtta (samas: 216). Vabaõhumuuseumi mõte oli aga selleks ajaks juba rahva seas levinud ja viis ka konkreetsete tegudeni. 1917. aasta alguses oli ERMi usaldusmees Friedrich Kärner Kodaverest muuseumile vabaõhumuuseumi jaoks 20 rubla eest³ ostnud ühe vana maja (samas: 356–357). Septembris arutas juhatus Tartu Pauluse koguduse nõukogu ettepanekut kinkida Riia tänaval koguduse maa peal asuv tollimaja muuseumile. Tingimuseks oli, et muuseum laseb ise maja koost lahti võtta ja ladustab materjali. Insener Fromhold Kangro lubas teha joonised ja fotod (Protokollid II: 403–404). Mis nendest majadest sai, muuseumi dokumentidest ei selgu.

1918. aastal, kui muuseumi tegevus oli poliitiliste sündmuste taustal kaotanud oma senise aktiivsuse, soikus ka vabaõhumuuseumi mõte. Arutelud, et ERMi juures võiks olla vabaõhumuuseum, on aga saatnud muuseumi kogu tema eksistentsi vältel.

Põllutöömuuseum⁴

Eesti põllutöömuuseumi mõte hakkas liikuma 1913. aastal Tartus mõnede Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseksi agronoomide hulgas. Lisaks ajaloolisele sisule loodeti seal eksponeerida ka näitlikke kogusid, mis oleksid igakülgset esindanud põllumajandust kuni käesoleva ajani. Eeskujuks oli põllutöömuuseum Peterburis. Selle ülesande täitmiseks arvati kõige sobilikumaks põllumeeste keskseltsid Tartus ja Tallinnas ja muidugi ERM (Mägi 1934: 102).

1913. aasta lõpus tegi muuseumi juhatuse koosolekule kutsutud külaline agronoom Jaan Mägi ettepaneku asutada põllutööosakond, mis töötaks võimalikult iseseisvalt. Taheti garanteerida, et kõik otseselt osakonnale määratud toetussummad ka selleks otstarbeks kulutataks. Loodeti, et Põhja-Liivimaa põllumeeste seltside keskoimkond määrab abiraha. Samuti loodeti abi saada põllutöö peavalitsuselt. Muuseumi juhatus otsustas:

Oldakse põhjusemõttelikult sarnase osakonna asutamise poolt. Uuele osakonnale tuleks nii-palju iseseisvust muretseda, et see muuseumi kasude vastu ei käiks. Ligemaks otsustamiseks Muuseumi pääkoosolekule ettepanna. (Protokollid I: 120)

1914. aasta alguses arutati uue osakonna asutamist üldkoosolekul. Kokkuvõttes leidis koosolek mõtte aruka ja uue osakonna asutamise soovitava olevat (Protokollid II: 146).

ERM oli juba kogunud rohkelt esemeid, mida oli võimalik uue osakonna moodustamiseks kasutada. Kogutud vanavara hulgas oli põllutööriistu paljudest Eesti

[3] Summa palus ta enda liikmemaksuks arvata.

[4] Kasutusel olid mõlemad terminid, nii põllutöömuuseum kui põllutöö osakond. ERM kasutas oma dokumentides rohkem *osakonda*, avalikkusele räägiti *muuseumist*.

piirkondadest. Nii korraldatigi ERMi ruumides olemasolevatest esemetest väike põllutöösakond, mida täiendati ka uute kogudega. Tartu Eesti Majandus-Ühisus andis muuseumile kunstväetiste kogu, Mihkel Pill annetas teraviljaseemnete ja loomasööda kogu ning fotosid eesti veisetõugudest. Karl Zolk (Kaarel Leius) valmistas taimehaiguste preparaate (Mägi 1934: 103). Entusiastlik Jaan Mägi korraldas aegajalt huvilistele ekskursioone. Tulevikus pidid põllutöömuuseumis koha leidma Eesti mullaliigid, siin tarvitavad väetised, vilja-, heina- ja aiataimed ning nendest valmistatud saadused, maaharimisriistad, samuti pidi muuseum tutvustama külvikordi, maaparandust, loomapidamist, koduloomatõuge, taimekaitset, loomade tervishoidu, kalandust, metsandust, põllumajandusehitisi jne. Põllutöömuuseumi ülesannetest laiemalt ja kavast neil aastail kirjutas enamasti Põllutööleht.

Raha uue materjali soetamiseks ja kogumisega seotud kuludeks, samuti tööjõudu ei olnud aga ERMil uuele osakonnale võimalik anda. Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseks võttis 1914. aastal põllutöömuuseumi korraldamise samuti oma ülesannete hulka, lootes selleks toetust saada Eesti põllumajandusorganisatsioonidelt, aga ka Vene põllumajandusministeeriumilt (samas). Kogusid plaaniti ühiselt eksponeerida (Eisenschmidt 1915: 9). Aastaga polnud aga selles vallas midagi muutunud, sest muuseumi järgmise aasta aruandes nenditi, et põllutöö osakonda pole seni suudetud moodustada ja lähemal ajal loodetakse koos Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseksiga avada ajalooline põllutöönäitus ERMi ruumides (Eisenschmidt 1916: 8). Järelikult oli varem osakonnaks nimetatu siiski vaid üks põllutööriistade nurk ERMi Gildi tänava näitusruumides.

1915. aasta alguses pandi juhatuse koosolekul kirja kavatsused, mille teostegemine juba käsil oli. Sinna kuulusid viljasortide kogu, kunstsõnnikute kogu, mineraalide kogu, kultuurtaimede vaenlaste ja heinaseemnete kogu seadmine, põllutöökirjanduse ja kodumaa elu päevapiltide kogumine (Protokollid II: 195–196). Tegelikuses ei toiminud need tegevused eriti aktiivselt, kuid üht ja teist siiski kogunes.

1916. aastal esines Eesti põllutöömuuseum väikese koguga Eesti näitusel Tartus, kust leiti tunnustust – saadi diplom ja rahaline toetus. Mõlemad läksid keskseltsile, mitte ERMile (Mägi 1934: 104). Samal aastal oli palutud asjatundjatel valmistada muuseumile nii kalade, mineraalide kui metsapuude kogu (Eisenschmidt 1918: 66). Kas keegi neist ka muuseumile midagi tegi, ei ole teada. Ilmselt mitte, sest muidu oleks seda hiljem kusagil mainitud.

Edaspidi tegevus vaibus nii raha puudumise, jätkuva sõja kui asjast huvitatute hõivatuse tõttu. ERMil endal ei olnud selleks ettevõtmiseks ei inim- ega finantsressurssi.

Loodusosakond

Sisult põllutöömuuseumile lähedast loodusosakonda püüti samuti mitu aastat asutada, aga see ei jõudnud niigi kaugemale kui esimene. Mõte öeldi välja 1914. aasta alguses põhjendusega, et muuseumi ülesanne on tervet kodumaa elu tema kõigis avaldustes kujutada (Protokollid II: 145). Tegudeni aga ei jõutud ja 1914. aasta üle-

vaates, kus kirjas ka „Mõned kavatsused“, loodusosakonnast juttu ei tehtud (*Eesti Rahva Muuseum* 1914. 1915: 36–39). Ainuke konkreetne avaldus seoses loodusosakonnaga ilmus suure reklaamina raamatukeses *Eesti Rahva Muuseum 1916 ja 1917*:

Loodusteadline Osakond on asumisel. Osakond tahab võimalikult täieliku pildi anda kodumaa loodusest. Kogusse tuleksid pääle muu: kodumaa loomad, linnud, linnumunad; kalad; putukad, liblikad; kodumaa taimed; kodumaa kivid. Saatke neid Museumile. Teatage, kust neid saaks osta. Pakkuge Museumile loomi, lindusid täistoppimiseks. (Eesti Rahva Muuseum 1916 ja 1917. 1918 : nr-ta/esikaane pöördel)

Kas keegi sellele üleskutsele ka reageeris, pole teada. Sellist osakonda muuseumi juurde asutada pole kunagi hiljem enam plaanis olnud.

Muinasteadusline osakond

Mõte sellest osakonnast sündis samal koosolekul kui mõte loodusosakonnastki, kuid siin jõuti kogude komplekteerimisega ideest veidi kaugemale (Protokollid II: 145). Juba muuseumi asutamiskoosolekul tõi ägedamaid vaidlusi Villem Reimani tõstatatud arheoloogia ja väljakaevamiste korraldamise küsimus, mis aga jäeti lõpuks siiski ÕESi⁵ hooleks, kellel oli sel alal rohkem kogemusi ja ka vastav muuseum olemas.

1911. aasta sügisel pakuti ERMile Kardla aardeleidu. Gustav Matto on selle kohta kirjutanud:

Küll püüdsin juhatuse koosolekul inimestele auku pähe rääkida, et tuleks ära osta, demonstreerisin esemeid. Oldi nõus, et leid on otse tore. Ostu vastu rääkis ainult O. Kallas ja nii veenvalt, et võitis. Leiu omandas ÕES. (Matto, ERM EAV 16: 4)

Hiljem, kui leiu teaduslik kuulsus kasvas, oli Kallas keeldumist kahetsenud (samas).

1913. aasta alguses otsustati üldkoosolekul, et edaspidi ei ole muuseumil kohustust oma arheoloogilisi esemeid ÕESi anda (Protokollid I: 98). Muuseumi huvides kaevas H. Möller⁶ Rakvere lähedal ja sai selleks 30 rubla (Protokollid I: 110p). Arheoloogia osakond kerkiski päevakorda seoses muuseumile laekunud arheoloogiliste esemetega. Seekord oli tegu kingitusega – H. Möller kinkis ERMile oma arheoloogilise kogu, mille ta Rakvere ligidalt Reinapi Kääpa mäest oli mitme aasta jooksul välja kaevanud (Protokollid II: 134). See tõi muuseumi poliitikas arheoloogilise valdkonna suhtes kaasa muutuse. Harri Moora on kirjutanud, et juba aastate eest oli Rakvere kihelkonna Tõrma küla Reinapi talu peremees Tenneberg kinkinud ERMile suurema kogu pronks- ja raudasju, mis olid leitud talu maal Kivimäel ole-

[5] Õpetatud Eesti Selts.

[6] Arheoloog Andres Tvauri andmetel (10. dets 2010) võis annetuse ERMile teha näitleja Hartius Möller või tema isa Hans Möller. Möllerite sugu elas Tõrma külas ja oli väljapaistvalt ärksa meelega. Hans oli Rakvere Kolmainu koguduse võõrmünder ja mõisa aidamees, Hartius (1885–1941) lõpetas Rakvere linnakooli, oli aastast 1907 Vanemuises näitleja. Viimane persoon tundub loogilisem, sest ERMil oli side Vanemuisega.

vast kivivarest.⁷ Kuna leiud olid saadud osalt põllu kividest puhastamisel, osalt kaevamistel, mida olid toimetanud *mitte-asjatundjad*, siis puudusid täpsemad teated kalme ehitusviisist ja asjade leiusuhteist (Moora 1926: 187). Möllerit mainitud ei ole, aga on võimalus, et tema kaevas asjad välja ja oli see *mitte-asjatundja*.⁸ Reinapi kalme oli üks esimesi, mida prof Arne Michaël Tallgren hiljem iseseisvunud Eestis arheoloogiliselt kaevas. 1914. aastal teatas muuseum juba, et ülesandeid laiendatakse *muinasteadusliste asjade (arheoloogilise) kogu* asutamisega. Lisaks Mölleri kogule oli ERM saanud Valga õpetajalt Johannes Kergilt kingituseks muististekogu Saaremaalt Kärila kihelkonnast ning kaupmees Jaan Marguselt leiud Kirepist Rõngu kihelkonna Uderna valla Raudsepa talu Jaani mäest (Eisenschmidt 1915: 9–10). Inimestel soovitati küll mitte ise kaevama hakata, aga leitud muinasasjad paluti kõik muuseumile tuua. Samuti paluti teatada muuseumile kohtadest, kus midagi võiks leida (Muuseumi kavatsused... 1914: 45–46). Seda oli üliõpilane Helmi Reiman juba varemgi silmas pidanud. Välitööde aruandes oli ta lisaks etnograafilisele materjalile eraldi välja toonud sellised paigad, kus olid ilmselt vanad asulakohad ja kust oli rahva teadete järgi palju *kiviaegseid* asju kündmisel välja tulnud. Näiteks:

Neli viimast talu ühes Karussaare veskiga on Elbi-Saare pääl, kõrge rüink põlise asustusega, maast on rahasi ja poolik kivikirves välja tulnud. (Reiman, ERM TAP 85: 6)

Numismaatiline ehk *vanade rahade* kogu, mis oli saadud osalt muinasleidude juurest, osalt ainult rahaleidudena, koosnes 1914. aastal umbes 5000 esemest. Sisaldas see suures osas Vene vaskraha, aga ka väärtuslikke vanu ordurahasid. Selle kogu korraldamise ja nimekirjade koostamise eest vastutas ÕESi koguhoidja ja Balti rahade asjatundja Eduard Frey (Eisenschmidt 1915: 10). Numismaatikat käsitleti koos arheoloogiaga.

Ülevaate 1916. aastal ERMi laekunud arheoloogilistest esemetest on leidude kaupa kirjutanud Gustav Matto (1918), kelle hoole all need esemed muuseumis olid.

Kui 1927. aastal avati Raadil uus püsiekspositsioon, olid arheoloogilised väljapanekud kahes ruumis, koostajateks Harri Moora ja Marta Schmiedehelm. Lisaks ERMi esemetele olid seal leiud ülikooli arheoloogia kabinetist ja ÕESist (Nõmmela 2009: 142). Hoolimata muuseumisse kogunenud arheoloogilistest leidudest, ei saanud arheoloogia päris omaette osakonda ERMis kunagi.

1930. aastate lõpus pandi aga Muinsusnõukogu ja haridusministeeriumi soovil muuseumile ülesandeks ka arheoloogiliste kaevamiste korraldamine. Seda võib nimetada otseseks lisakohustuseks muu muuseumitöö kõrvalt ja selle najalt ei kasvanud välja muuseumisest teadmist ega eraldi institutsiooni.

[7] ERMi peakataloogi järgi on küll Reinapi kalmest pärit neli eset, millest ühe kinkija on teadmata, üks on saadud Koltsilt ja kaks Tannbergilt. Kõik need leiud deponeeriti Tartu Ülikooli 1923 (ERMi peakataloog 10).

[8] ERMi dokumentide põhjal ei saa väita, et Möller oleks midagi muuseumile toonud ja tema kingitused-annetused ei kajastu mitte kusagil.

Sõjaosakond

Maailmasõja jäädvustamiseks otsustas muuseum asutada eraldi sõjaosakonna. Ettepaneku tegi Karl Eduard Sööt koosolekul 18. novembril 1914 (Protokollid II: 188). Detsembris 1914 saadeti sellekohane teade kõigile ajalehtedele (Sõja osakond Eesti Rahva Muuseumi juurde! Kõikidele E. lehtedele saadetud 8. XII 1914). Rahvale selgitati, et sõjad on alati olnud kultuuritegurid, on kultuuri nii hävitanud kui ka tõstnud. Eeskujuks seati lätlasti, kes juba kogusid sõjamaterjali Riia muuseumisse. Loodavasse sõjaosakonda loodeti koguda materjali eelkõige eesti sõjameeste kohta – fotosid, eluloolisi andmeid, sõjakirjeldusi, aga ka sõjariistu ja -riideid, saadud aumärke jne (Eisenschmidt 1915: 9). Samas oli kirjas, et osakonnale on juba kingitustega alus pandud. Sõjaväljal langenud leitnandi J. Pardi vend oli saatnud muuseumisse tammepuutüki mälestuskirjaga Pardi haualt, lõhkenud granaadi ja Austria padruni (Sõja osakond Eesti Rahva Muuseumi juurde! Kõikidele E. lehtedele saadetud 8. XII 1914). Leitnant Part teenis 146. polgus ja langes 4. septembril 1914 (Eesti Rahva Muuseum Ainelise vanavara Korjamise raamat nr 284a, 1914: nr-ta). *Postimehe* toimetaja Jaan Tõnisson oli juba lubanud kinkida muuseumile Saksa sõduri mundri (Sõja osakond Eesti Rahva Muuseumi juurde! Kõikidele E. lehtedele saadetud 8. XII 1914). Ilmselt jäi see Tõnissoni heaks kavatsuseks, sest ERMi kogudes mäрге sellisest annetusest puudub. Küll on aga Tõnisson toonud kaks sinelit, soldati saapad, ranitsa, telgiriide, püssitikke, kiivri ja püssi. Viimane on tänaseni ERMis (Eesti Rahva Muuseum Ainelise vanavara Korjamise raamat nr 284c, 1915: nr-ta). Kokku toodi ligi paarkümmend mitmel moel sõjaga seonduvat eset. Muuseumile saatsid asju Julius Kuperjanov (tükk saksa traataeda ja lendlehti), Hans Laipmann (kõlbmatu Austria kuulipilduja), Luiga (*kaks sakslaste näokatet müürkgaasi vastu*, ilmselt gaasimaski). Kas kõik tollased sõjaga seotud esemed on Esimese maailmasõjaga seotud, saab vaid oletada, sest sel ajal ei olnud veel jõutud korralikult välja kujundada hilisemat täpset esemete vastuvõtu korda (Kaelep 2001: 23). Korjamisraamatutest võib leida esemeid, mis on sõja-aastatel muuseumi saadetud (samas). Kokku moodustus nn *Sõjamuuseumi kogu*, mis koosnes peamiselt Vabadussõja-aegseist esemeist ja sõdurivarustusest.⁹ Täna on enamikku neist esemetest muuseumis enam ei ole. Osa sõjaosakonna esemeid, mida sõjajärgse inventuuri käigus ei leitud, kanti maha 1952. aastal (TA Presiidiumi protokoll nr 28, 28. V 1952). Suurem osa esemetest, kokku 86, anti üle Eesti NSV Riiklikule Ajaloomuuseumile (Väljaande akt nr 139, 8. 1953). Kokku anti üle 1466 etnograafiamuuseumi spetsiifikale mittevastavat eset.

Sõjaosakonna kõige suuremaks osaks olid fotod. Enamik neist oli muuseumile saadetud, kuid osa olid muuseumitöötajad ka ise toonud. Fotograafidest, kelle Esimese maailmasõja teemalisi fotosid muuseumis on ja kes ise sõjas pilte tegid, tuleb eelkõige mainida Johannes Pääsukest ja Jakob Bo(c)kmanni. Osa Pääsukese pildistustest laekus kohe ERMile, osa aga aastakümneid hiljem pärijate vahendusel. Sõjafotosid tõid muuseumile ka Gundemar Neggo, soome etnograaf Lauri Kettunen jt. Mitmed sõjafotod on ERMile toonud ilmselt Julius Prisko ja Karl Eduard Sööt (Kaelep 2001: 28–31).

[9] ERM D 29:1–121.

Foto 3. Sõjaväljal langenud leitnandi J. Pardi hauakivi.

ERM D 27:159

Sõjast tagasitulnud tõid kaasa mitmesuguseid mälestusesemeid ja kinkisid muuseumile. Kingitusi kogunes varsti nii palju, et otsustati neist näitus korraldada. Sõjaosakonna esemetest 1915. aasta algul avatud näitus oli otsene tagasiside rahvale, mis oli väga populaarne. Esimestel päevadel oli rohkem kui 1500 külastajat.

Välja oli pandud sõjameeste mundreid ja vaenlastelt võetud relvi, kiivreid, pommikilde, välikahurite kuule jne. Kõik relvad olid tühjaks laetud, et ei juhtuks õnnetusi. Kuid ometi juhtus.¹⁰ Lihavõttepühadeks taheti näitust uuendada, sest relvi oli juurde saadud ja neid taheti koos vanade sõjariistadega eksponeerida. Vanu sõjariistu küsiti ka ÕESilt, seal aga arvati, et aeg sugugi mitte kohane ei ole sõjanäituse korraldamiseks, ja jäeti asjad andmata (Protokollid II: 230). Sõjanäituse tarbeks ja

[10] Saksa ja austria püssid olid kinnitatud laudadest vaheseinale. Oli kategooriliselt keelatud püsse puutuda ja näitusevalvur liikus kogu aeg ringi. Kord oli üks väimustusse sattunud sõdur siiski seinalt püssi haaranud ja oma kaaslasele, kes polnud sõjamees, seletama ja demonstreerima hakanud, kuidas niisuguse rüüstapuuga tuleb tegutseda, kuidas lukku avada ja laadida. Nii mängides püssiga käis äkki lask, mis kinnises ruumis tugevasti kajas. Laskja ise ehmus kõige enam ja oli surmkahvatu. [...] Selgus varsti, et tegemist polnud küll lahingupadrunita, vaid saksa signaalpadrunita, millel paberist kuul. Kuul oli lennanud teise tuppa ja seal vastu seinat paberitolmuks purunenud. Padrunid oli ühes toonud üks sõdur, et neid muuseumile kinkida. Külastajaid oli näitusel õnneks vähe, nii ei läinud loost teade politsei kõrvu. (Matto, ERM EAV 16:7)

sõjaosakonna täienduseks püüdis muuseum kasutada oma sõjas käinud liikmeid. Muuseumi juhatuse protokollis seisab:

Üliõpilane G. Neggo¹¹ volita[ta]kse sõjaväljalt Eesti Rahva Muuseumi jaoks asju koguma ja võimalikul korral ka ühte vaenlase kuulipildujat muretsema. (Samas: 236)¹²

Sõjanäituse edu oli üheks näiteks, et muuseumi strateegiad rahvaga suhtlemisel olid õigesti valitud. Näitus laiendas muuseumi tegevusvälja ja avardas arusaamist ERMi eesmärkidest. Muuseumi tunnused olid seni olnud vaid minevik, vanavara ja *muinasasjad*. Kiire reageerimine ajaloosündmustele oli tõestuseks, et Eesti Rahva Muuseum on oma rahvaga nii heas kui halvas. Selline paradigma laienemine tõi muuseumile palju uusi liikmeid ja pooldajaid ka nende hulgas, keda vanavara niiväga ei huvitanud. Vahetud pildid ja sõjamuljed puudutasid aga kõiki.

Kodutööstuse osakond (toimkond)

1913. aasta algul tegi Jaan Tõnisson ettepaneku avada käsitöö elustamiseks muuseumi juures *käsitööde oskusline osakond*. Muuseum ei võtnud ettepanekut vastu, sest leiti, et kogumistöö on hetkel kõige olulisem. Loodeti, et käsitöö ja selle nõustamine jäävad seltside ülesandeks, esemete hoidmise oli aga muuseum lahkesti nõus enda peale võtma (Protokollid I: 98–98p).

1916. aastal valitud kodutööstuse toimkonda võib pidada loodetud osakonna korraldajaks. Kaugem eesmärk oli sõnastatud järgmiselt:

Kuidas võiks neid kunsti mõtteid elusse viia, mis Muuseumi kogud rahvariiete ja tarbeasjade näol pakuvad. (Protokollid II: 292)

Eelkõige pidi töö olema rahvalgustuslik ja jätkama suunda, mida juba rohkem kui kümme aastat varem hakkasid propageerima Eesti kunstnikud eesotsas Kristjan Rauaga. Muuseumi kasvanud kogud oleksid olnud sellele tööle heaks baasiks. Teiseks toimkonna asutamise põhjuseks oli see, et vanade esemete eeskujul tehtud kaasaegset käsitööd oleks võimalik muuseumi tuluks müüa. Nõudlus oli olemas. Detsembris tuli Petrogradist Rahvatööstuse Edendamise Seltsilt ettepanek avada Tartus seltsi osakond, et sel teel eesti kodukäsitööle väljaspool kodumaad turgu leida. Seltsil oli pealinnas oma kauplus. Selles küsimuses jäädi äraootavale seisukohale (samas: 348–349). 1917. aasta alguses otsustas juhatus ettepanekut mitte toetada, sest põhikirja järgi läheks osakonna tegevuse lõpetamise puhul selle vara peaseltsi kätte Petrogradi. Samas võeti vastu otsus, et kodutööstuse toimkond tegutseks aktiivsemalt ja nii kujuneks ka siin eraldi selts välja (samas: 354–355).

Muuseumi tegevuse ülevaates 1916. ja 1917. aasta kohta tõdeti, et seni ei ole suudetud toimkonnas midagi ära teha. Selle töö korraldamiseks oleks vaja olnud tervet organisatsiooni ja ka algkapitali (Eisenschmidt 1918: 18). Perspektiivi nähti

[11] Gundemar Neggo võttis sõjast osa arstina. 1916. aastal abiellus ta ERMi töötaja Helmi Reimaniga.

[12] Sõjaväljalt tal kuulipildujat ilmselt muretseda ei õnnestunud, sest ERMis pole seda arvele võetud ega ka sõjanäitusel eksponeeritud.

muuseumiesemete mustrite pildistamises ja publitseerimises. Konkreetse sammuna võeti muuseumi tööle Sale Pintmann, kes Helmi Neggo juhatusel mustreid esemetelt maha joonistas. 1917. aasta suvel oli muuseumis seda tööd tegemas ka kolm õpilast.

Toimkonna liige Alma Johanson kasutas neid jooniseid oma kursustel. Kursustel valminud kaasaegsed käsitööd olid aga originaalidega kõrvuti välja pandud nii Tallinna kui Tartu põllumeeste seltsi näitustel (samas).

Otseselt võttes ei olnud selles vallas tegu täitumatu unistusega, sest mingid tulemused tööl olid, kuid lootused olid olnud aga mõistagi palju suuremad.

Sellesuunaline tegevus – kaasaegsele käsitööle traditsioonilisest rahvakunstist eeskujuga ja inspiratsiooni ammutamine sai Eesti Vabariigi ajal ERMi kui rahvusmuuseumi üheks põhiülesandeks.

Kokkuvõtteks

Eesti Rahva Muuseumi põhikiri oli sätestanud laiapõhjalised eesmärgid ja kuigi muuseumist kujunes teoreetiliselt juba esimestel aastatel mitmekülgne institutsioon, sai praktikas identiteedi alus vanavarast. Hoolimata sellest, et tegemist oli eelkõige ühissettevõtmisega ilma rahata isamaatöö raames, kujunes visioon muuseumist suurejooneliseks. Lisaks siin käsitletud osakondadele räägiti ka hõimurahvaste osakonnast, kultuuriloolisest osakonnast, samuti *vanaraha* ehk siis numismaatika osakonnast. Suurem osa plaanidest ei jäänud tahtmise või ettevõtlikkuse, vaid pigem vahele tulnud sõja taha. See andis küll omakorda põhjuse ühe uue osakonna tekkeks, kuid mõjus pärssivalt nii maa-arhitektuuriga kui kodukäsitööga tegelemisele. Teiseks ja järjepidevaks takistuseks unistuste täitumisel oli rahanappus. Hoolimata entusiasmist oli suuremateks ettevõtmisteks, nagu vabaõhumuuseumile majade ostmine või loodusosakonna topiste tegijatele palga maksmine, vajalik siiski ka konkreetse raha olemasolu.

Osa tollastest plaanidest realiseerus tulevikus natuke teistsugusel kujul, osa jäigi sinnapaika. Nii ei saanud asja vabaõhumuuseumist ega põllutöömuuseumist. Samas iseseisvas Eesti Vabariigis oli Raadil väljas arheoloogiline ekspositsioon (kuigi deposiitide näol) ja 1930ndate lõpus osaleti ka väljakaevamistes. Kodukäsitöö osakonda pole küll loodud, ehkki rahvakunstist eeskujude pakkumine kaasaegsele käsitööle on olnud ERMi juures oluliseks suunaks kogu järgneva aja.

Rohkem kui saja aasta vanusena ei ole unistused sugugi surnud ja praegu areneb ERMi ees lõpuks ometi igati kaasaegne ja laiahaardeline muuseum päris oma majas. Seni on spetsiaalselt muuseumile ehitatud maja olnud üks nendest noorepõlve unistustest, millest räägiti juba esimesel koosolekul.

Allikad

ERM A – Eesti Rahva Muuseumi arhiiv:

Kõikidele E. ajalehtedele saadetud 16. XI 13. ERM A f 1, n 1, s 47.

- Protokollid I = „Eesti Rahva Muuseumi“ tegevliikmetekogu ja juhatuse protokollid 1909 kuni 1913. I. ERM A f 1, n 1, s 8.
- Protokollid II = Eesti Rahva Muuseumi Protokoll-raamat II. Juhatuse ja üleüldiste liikmete ja tegevliikmete koosolekute protokollid. 1914 3. II – 3. VI 1918. ERM A f 1, n 1, s 9.
- Sõja osakond Eesti Rahva Muuseumi juurde! Kõikidele E. lehtedele saadetud 8. XII 1914. ERM A f 1, n 1, s 47: nr-ta.
- Eesti Rahva Muuseumi inventari- ja korjamisraamatud, väljaandeaktid:
Eesti Rahva Muuseum Ainelise vanavara Korjamise raamat nr 284a, 1914.
Eesti Rahva Muuseum Ainelise vanavara Korjamise raamat nr 284c, 1915.
ERMi peakataloog 10.
TA Presiidiumi protokoll nr. 28, 28. V 1952.
Väljaande akt nr 139, 8. 1953. Aluseks ENSV TA Presiidiumi protokoll nr 10, 23. veebr. 1951. Lisa 59 lehel.
- ERM EA V – Eesti Rahva Muuseumi etnograafiline arhiiv. Varia:
Gustav Matto. Etnograafiliste esemete kogumine 50 a. tagasi. Mälestusi Eesti Rahva Muuseumi tegevusest tema algusaastail. ERM EAV 16.
- ERM TAp – Eesti Rahva muuseumi topograafiline arhiiv:
Helmi Reiman. Kolga-Jaani khk. 1912 ja 1913 a. ERM TAp 85.

Kirjandus

- Eesti Rahva Muuseum 1914*. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 10. Tartu, 1915.
- Eesti Rahva Muuseum 1916 ja 1917*. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 15. Tartu, 1918.
- Eisenschmidt, Edgar 1915. Eesti Rahva Muuseumi üleüldine tegevuse ülevaade 1914. a. kohta. – *Eesti Rahva Muuseum 1914*. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 10. Tartu: 6–16.
- Eisenschmidt, Edgar 1916. Eesti Rahva Muuseumi 1915. a. tegevuse ülevaade. – *Eesti Rahva Muuseum 1915*. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 12. Tartu: 3–10.
- Eisenschmidt, Edgar 1918. Eesti Rahva Muuseumi tegevuse ülevaade 1916. ja 1917. aastal.– *Eesti Rahva Muuseum 1916 ja 1917*. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 15. Tartu: 1–19.
- Ernits, Villem 1914. *Vabaõhu muuseumid*. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr 7. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Kaelep, Kairi 2001. Eesti Rahva Muuseum Esimese maailmasõja aastail. – *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat XLV*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 11–36.
- Leinbock, Ferdinand 1934. Eesti Rahva Muuseum 1909–1934. – *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat IX–X*. Tartu: Sihtasutis Eesti Rahva Muuseum, 1–48.
- Linde, Bernhard 1910. Reisi-päevaraamatu märkused (Vabaõhu muuseumidest). – *Sirvilauad. Eesti Rahva Tähtraamat 1911*. Tartu: Eesti Üliõpilaste Selts, 23–40.
- Linnus, Jüri 1976. Vabaõhumuuseumi rajamise kavatsusi Eestis. – *Suitsutare. Vabaõhumuuseumi uurimused 1957–1972*. Tallinn: Valgus, 41–52.
- Matto, Gustav 1918. Muinasleiud, mis 1916. a. jooksul Muuseumi tulnud. – *Eesti Rahva Muuseum 1916 ja 1917*. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 15. Tartu, 19–28.
- Moor, Harri 1926. Üks varema raua-aja kalm Põhja-Eestis. – *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat II*. Tartu: [Eesti Rahva Muuseum], 187–200.
- Mägi, Jaan 1934. Eesti Rahva Muuseum ja Eesti põllutöomuuseum. – *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat IX–X*. Tartu: Sihtasutis Eesti Rahva Muuseum, 102–104.
- Muuseumi kavatsused ja ülesanded lähemas tulevikus. 1914: 45–46.

- Nõmmela, Marleen 2009. Rahvusmuuseum rahvusriigis. Eesti Rahva Muuseum 1920–1940. – *Eesti Rahva Muuseumi 100 aastat*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 104–183.
- Nyström, Bengt 1998. Att göra det förflunta levande. – *Nordiska museet under 125 år*. Stockholm: Nordiska museets förlag, 53–87.
- O. K. [Oskar Kallas] 1913. Vabaõhu muuseumi. – *Postimees* nr 146, 1. juuli, 3.
- Õperis Soomes, 1913. – *Postimees* nr 141, 25. juuni, 2.

Piret Õunapuu, PhD, Eesti Rahva Muuseumi teadur-kuraator. Peamised uurimisteemad: ERMi ajalugu, eesti pärimuslik kombestik, taluarhitektuur ja mööbel, rannarootslaste rahvakultuur. Muu tegevus: 2007–2011 teaduskonverentsi “Tee eesti muuseumini” korraldamine ERMis; vanavara kogumismatkade päevikute publitseerimine: riikliku programmi “Eesti keel ja rahvuslik mälu” (2006–2009) toel, jätkub ERMi väljaandel.

Summary: Early Days of the Estonian National Museum – Dreams Unfulfilled

Piret Õunapuu

Shortly before the outbreak of the World War II, the Estonian National Museum was a well-functioning and stable institution, seeking further development opportunities, as well as expanding the museum's activities in different areas. 1913 was a particularly significant year for new initiatives – plans were made to establish an open-air museum, an agricultural department, and the department of natural sciences. Most of the ideas, however, had to wait for better days, which unfortunately never came. Thus these ideas can be considered as wishes or dreams of a grand and comprehensive national museum.

The idea of an open air museum came into being soon after the establishment of the Estonian National Museum (ENM) with Bernhard Linde and Villem Ernits being the main advocates of the thought. Newspapers wrote about the ENM's intentions to set up an open air museum in the near future. As the museum lacked financial means to buy new buildings, people were urged to take good care of old buildings and if possible to donate them to the museum. In the beginning of 1914, the question of the establishment of the joint open air and agricultural museum was discussed. The idea of the Estonian museum of agriculture became well-known among some agronomists of the Northern Livonian Central Agricultural Society in Tartu in 1913. In addition to the historical content, the museum was supposed to exhibit exemplary collections covering the agricultural sector in Estonia until the present day. Jaan Mägi, an agronomist, initiated the idea and was the person in charge. By that time, the ENM had already collected many items that could have been used in the new department. Among the antiquities collected, there were farm tools from many different Estonian regions. Thus, a small agricultural department was set up on the premises of the museum. The department was also supplied with new collections.

Several attempts were also made to establish the department for natural sciences but the reality was even bleaker than that of the agricultural department. At the same meeting where the thought of establishing the department of natural sciences was first discussed, another idea was put forward – the establishing of the department of ancient sciences. In case of the latter, first steps were also made to put together its collection. However, archaeological findings which the museum received forced its board to give up their initial plan of engaging in archaeology and the task was left to the Learned Estonian Society. Thus despite the collected archaeological findings, these items were never displayed at a separate department in the Museum.

The museum also decided to set up a war department in order to gather recollections of the World War. The Museum hoped to collect material connected with Estonian soldiers – photos, biographical information, descriptions of the war, but also weapons and clothes, badges of honour etc. Photos constituted the most voluminous part of the war department. Most of them were sent to the Museum, but

some were also brought by the museum staff. Johannes Pääsuke stands out among the war photographers and his photos of the World War I constitute the lion's share of the museum's collections. The returned soldiers also brought along various items and objects of war commemoration, which they donated to the museum. As the number of items grew, a decision was soon made to put them on display. The year 1915 began with a war exhibition, which proved to be very popular among the visitors. Rapid reaction to the historical events was a proof that the Estonian National Museum stood next to its people, both in good as well as in bad times. Such a paradigm shift brought many new members and supporters to the museum, applying even to those who were less interested in the more distant past. Firsthand images and impressions of the war, however, touched everybody.

The panel of national handcraft, established in 1916 can be considered as one of the desired departments. The work of the panel was supposed to be civil initiative-based and was to continue the trend propagated by the Estonian artists, especially by Kristjan Raud almost a decade earlier. The increased museum collections would have provided a good basis for the further work. This dream cannot be considered as an entirely unrealised one, since the work had some tangible results. Hopes, however, had been much higher. Finding traditional folk art models and patterns for contemporary crafts was and is an activity, which has been one of the main tasks of the Estonian National Museum during the first period of Estonia's nationhood.

The Statute of the Estonian National Museum stipulated the broad goals of the institution, making it a diverse institution already in the first years right after its establishment. It was all good in theory, in practise however the antique items formed the basis of the museum's identity. Despite the fact that most of the work was carried out collectively on voluntary basis in the name of the fatherland, the vision of the museum was grandiose. Some of the initial ideas took on a somewhat different shape in the future, others never became realised. The war and insufficient funding were the two leading factors behind the unfulfilled dreams.

Резюме: Национальный музей – не осуществленные мечты молодости

Пирет Ыунапуу

Непосредственно перед Первой мировой войной Эстонский национальный музей был хорошо функционирующим и стабильным учреждением, которое подталкивало к поиску новых возможностей развития и расширению деятельности музея в различных направлениях. Много новых намерений появилось именно в 1913 году: музей под открытым небом, сельскохозяйственный отдел, отдел естественной науки, и т.д., но большинство из них осталось дожидаться лучших времен. Но эти времена так и не настали. Таким образом, все это вместе можно желаниями или мечтами о большом и всеохватывающем национальном музее.

Мысль о создании при ЭНМ музея под открытым небом родилась вскоре после учреждения музея. Эту идею активно пропагандировали Бернхард Линде и Виллем Эрнитс. В газете было объявлено о планах музея основать в ближайшем будущем музей под открытым небом. Поскольку у музея вначале не было денег для покупки зданий, то призывали сохранять старые здания и по-возможности дарить их музею.

В начале 1914 года на передний план вышел вопрос о музее под открытым небом вместе с музеем земледелия работ. Идея Эстонского музея земледелия стала появляться в 1913 году в Тарту среди агрономов Центрального товарищества земледельцев Северной Ливонии. Помимо исторического содержания там надеялись экспонировать и коллекции образцов, в которых было бы все-сторонне представлено сельское хозяйство до настоящего времени. Инициатором идеи был агроном-энтузиаст Яан Мяги. ЭНМ уже собрал достаточное количество предметов, которые можно было бы использовать для формирования нового отдела. Среди собранных экспонатов были сельскохозяйственные орудия из различных регионов Эстонии. Так в помещениях ЭНМ из имеющихся предметов был сформирован небольшой отдел земледелия, который пополнялся новыми коллекциями.

В течение нескольких лет также пытались создать близкий по тематике сельскохозяйственному музею, отдел природы, но он не продвинулся также далеко, как тема земледелия.

Идея об отделе древней истории родилась на том же собрании, где и идея об отделе природы, но здесь в комплектовании фондов пошли несколько дальше просто идеи. Поступившие в музей археологические находки вынудили руководство отступить от первоначального решения, что ЭНМ не занимается археологией и это останется вотчиной Ученого эстонского общества. Несмотря на скопившиеся в ЭНМ археологические находки, археология никогда не получила специального отдела в ЭНМ.

Для того, чтобы сохранить память о Первой мировой войне музей решил основать отдельный военный отдел. Надеялись собрать материал, в первую очередь, об эстонских военных – фотографии, биографические данные, вос-

помятия о войне, а также и военное оружие и одежду, полученные награды и т.д. Самой объемной частью военного отдела были фотографии. Большинство из них были присланы музею, но часть были собраны и работниками музея. Из фотографов, чьи фотографии на тему Первой мировой войны имеются в музее, и которые сами фотографировали на войне можно в первую очередь упомянуть Йоханнеса Пяэзуке. Солдаты, вернувшиеся с войны принесли с собой различные памятные вещи и подарили их музею. Подарков вскоре собралось так много, что было решено организовать выставку. 1915 год начался открытием военной экспозиции, которая была очень популярна в народе. Быстрая реакция на историческое событие было подтверждением того, что Эстонский национальный музей вместе со своим народом, как в горе, так и в радости. такое расширение парадигмы привлекло в музей много новых членов и сторонников, также и среди тех, кого далекое прошлое особо не интересовало. Фотографии и воспоминания о недавней войне затрагивали всех.

Избранную в 1916 году рабочую комиссию по отечественной промышленности можно считать созданным отделом. Деятельность должна была быть, прежде всего, просветительской и продолжать направление, которое уже более десяти лет назад начали пропагандировать наши художники во главе с Кристьяном Раудом. Разросшиеся коллекции музея были бы хорошей базой для такой деятельности. Нельзя сказать, что непосредственно в этой области имелось дело с невоплотимой мечтой, так как какие-то результаты в работе все же были достигнуты. Но надежды были намного больше. Деятельность в таком направлении – предложение примеров современному рукоделию из традиционного народного искусства – стало во время Эстонской Республики основной задачей ЭНМ как национального музея.

В уставе Эстонского национального музея были поставлены широкие цели и хотя из музея уже в первые годы сформировалось разностороннее учреждение, на практике основой идентитета послужили старые вещи. Несмотря на то, что в первую очередь имелось дело с совместным предприятием, базирующимся на работе, делаемой бесплатно во благо отечества, сформировалось грандиозное видение музея. Часть планов того времени было в будущем реализовано несколько в другом виде, часть так и осталась в мечтах. Основными причинами, почему мечты не воплотились, были война и нехватка денег.